

7. **Логинова, Н. Н.** Методики развития активного словаря у дошкольников. Санкт-Петербург: Речь. (2018).
8. **Чиркина Г. В.** Основы логопедической работы с детьми : учебное пособие для логопедов, воспитателей детских садов, учителей начальных классов, студентов педагогических училищ. М., 2002. 239 с.
9. **Шапкина Г. Р.** Логопедическая работа с дошкольниками: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. М., 2003. 240 с.
10. **Жулина Е.В., Шамов А.Н.** Внешняя речь и её влияние на становление психики ребенка/ Вестник Мининского университета. 2017. № 2 (19). С. 12.

МРНТИ

ӘОЖ 376.056.262(043)

DOI 10.51889/2960-1673.2024.78.3.005

К.У.Шайжанова¹, Н.Қ.Хамал²

¹ *пс.ғ.к., доцент karlahanym.70@gmail.com*

² *Инклюзивті білім беру І курс магистранты nuraihamal@mail.ru
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті^{1,2}*

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ НАШАР КӨРЕТІН БАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫНДА РӨЛДІК ОЙЫННЫҢ МАҢЫЗЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада нашар көретін балалардың дамуы үшін рөлдік ойынның маңыздылығы, ойын ортасын құру қарастырылады. Нашар көретін балалардың қоршаған әлемді қабылдау ерекшеліктері, сонымен қатар рөлдік ойындарды пайдаланушылардың осы санатына қарай бейімдеуге болатындығы талданады. Әртүрлі рөлдерді ойнау арқылы балалар өздерінің әлеуметтік дағдыларын жақсартады, қиялы мен шығармашылығын дамытады және өз-өзіне сенімділігі артады. Нашар көретін балалар үшін рөлдік ойын әлеуметтік жағдайларды жақсы түсініге, қарым-қатынасты жақсартуға және қоршаған әлеммен қарым-қатынас жасау дағдыларын дамытуға көмектесетін құрал бола алады. Мақалада нашар көретін балалармен жұмыс жасауда рөлдік ойынды сәтті пайдалану мысалдарын талқыланады. Мақала инклюзивті тәжірибелер саласындағы мамандарға, сондай-ақ ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар үшін қолжетімді шешімдерді жасауға мүдделі ойын мазмұнын жасаушыларға пайдалы болады.

Түйінді сөздер: Нашар көретін балалар, рөлдік ойындар, қарым-қатынас, коммуникация, әлеуметтендіру.

К.У.Шайжанова¹, Н.К.Хамал²

¹ *к.пс.н. доцент karlahanym.70@gmail.com*

² *магистрант I курса инклюзивного образования nuraihamal@mail.ru
Казахский Национальный педагогический университет имени Абая^{1,2}*

ОСОБЕННОСТИ РОЛЕВЫХ ИГР В РАЗВИТИИ СЛАБОВИДЯЩИХ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Аннотация

Статья рассматривает важность ролевой игры для развития слабовидящих детей и создание игровой среды. Анализируются особенности восприятия окружающего мира слабовидящими детьми, а также возможность адаптации ролевых игр к данной категории пользователей. Играя в разные роли, дети улучшают свои социальные навыки, развивают воображение и креативность, а так же повышает самооценку. Для слабовидящих детей ролевая игра может стать особенно ценным инструментом, помогающим им лучше

понимать социальные ситуации, улучшать коммуникацию и развивать свои навыки взаимодействия с окружающим миром. В этой статье обсуждаются примеры успешного использования ролевой игры в работе с слабовидящими детьми. Статья будет полезна специалистам в области инклюзивных практик, а так же создателям игрового контента, заинтересованным в создании доступных решений для детей с особыми образовательными потребностями.

Ключевые слова: Слабовидящие дети, ролевые игры, взаимодействия с окружающим миром, коммуникация, социализация.

K.U.Shaizhanova¹, N.K.Khamal²

¹ Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor karlahanym.70@gmail.com

² 1st year master's student in inclusive education nuraihamal@mail.ru

Kazakh National Pedagogical University named after Abai^{1,2}

FEATURES OF ROLE-PLAYING GAMES IN THE DEVELOPMENT OF VISUALLY IMPAIRED PRESCHOOLERS

Abstract

The article examines the importance of role-playing for the development of visually impaired children. By playing different roles, children improve their social skills, develop imagination and creativity, and increase self-esteem. For visually impaired children, role-playing can be a particularly valuable tool to help them better understand social situations, improve communication and develop their skills of interacting with the outside world. This article discusses examples of successful use of role-playing in working with visually impaired children. The article will be useful for specialists in the field of inclusive practices, as well as game content creators interested in creating affordable solutions for children with special educational needs.

Key words: Visually impaired children, role-playing games, interactions with the outside world, communication, socialization.

Кіріспе

Көру арқылы адам ақпараттың 80% - на дейін алады. Көру қабілеті бұзылған кезде қоршаған әлем туралы ақпарат ағыны айтарлықтай тарылады. Дегенмен, адамдарға толық өмір сүруге, оқуға, жұмыс істеуге және мансаптық өсуге мүмкіндік беретін компенсаторлық механизмдер бар. Оларды дамыту үшін баланы ерте жастан қолға алу керек. Әдетте көру қабілеті нашар балаларда сөйлеудің қалыптасуы кешеуілдейді, дыбыс айтуда қиындықтар болады. Осындай жағдайларды болдырмау үшін баламен ерте жастан бастап көп сөйлесіп, жеткілікті көңіл бөлу керек. Көру қабілеті бұзылған көптеген балалар әлемнің әлеуметтік құрылымын білуге қызығушылық танытады, бірақ барлық құралдарды кешенді пайдалану дағдыларының болмауы, қабылдаудың бұзылуы және танымдық мүмкіндіктердің төмендеуі балалардың қоршаған орта туралы үстірт білімдерден ақпарат алуына әкеледі. Бұл қарым-қатынас генезисін тежейді және балалар өздері туралы, жақындары туралы, адамдардың сезімдері мен олардың қарым-қатынастары туралы толық және терең ақпарат беретін қарым-қатынас процесінің дамуының жоғары деңгейіне жете алмайды [1]. Т. А. Шалюгиннің еңбектерінде көру бұзылыстары қоршаған әлемді сенсорлық тану саласына ерекше әсер етеді, қарым-қатынас дағдыларының тарылуына және белгілі бір жағдайдағы адамдардың іс-әрекеттеріне еліктеу қиындықтарына әкелетіндігін атап өткен. Көру қабілеті бұзылған балаларда сөйлеу функцияларын дамытудың өзіндік ерекшелігі бар, ол қарым-қатынастың маңызды құрамдас бөлігі ретінде сөйлеудің баяу қарқынымен көрінеді [2].

М.И.Земцова, Л.И.Солнцева, Т.П.Свиридюк зерттеулері бойынша нашар көретін балалардың сюжеттік – рөлдік ойынның дамуы қалыпты дамып келе жатқан мектеп жасына дейінгі балалармен бірдей заңдылықтарға сәйкес жүзеге асырылады.[3] Бірақ , көру өткірлігінің дәрежесіне және нашар көретін балалардың визуалды қабылдау деңгейіне байланысты өзіндік ерекшеліктері мен күрделіліктері бар екенін көрсетеді.

Зерттеу әдістері мен әдістемесі.

Әдебиеттерде нашар көретін бала өміріндегі рөлдік ойындар туралы әлі де жеткілікті түрде мәліметтер табылған жоқ. Осыған қарамастан, бар мәліметтерде психикалық қасиеттер мен қабілеттерді қалыптастыру және нашар көретін балалардың ойында алған білімдерін, дағдылары мен басқа қызмет түрлеріне беру үшін рөлдік ойынды ұйымдастырудың мақсаттылығы анықталған.

Мектеп жасына дейінгі нашар көретін балалардың рөлдік ойынның дамуы қалыпты көретін балалардан айырмашылығы біршама ерекше және артта қалған. Мысалы: қалыпты балалар рөлге кіру үшін белгілі ойыншықты таталп етпейді, олар оңайлықпен рөлге кіре алады. Ал нашар көретін балаларға қиынға соғады. Нашар көретін бала рөлдік ойынды ойынның маңызды мативі ретінде қабылдамайды. Ойыншықтармен іс-әрекеттердегі нақты пәндік мазмұнның жеткіліксіздігі нашар көретін балалардың ойын мотивтеріне де әсер етеді. Дамуы бар балалардағы пәндік – ойын әрекеттерін игеру процесі негізінен төрт жасқа дейін қалыптасады, ал өмірінің бесінші жылында олар үшін ойындағы рөл тартымды болады. Нашар көретін балаларда бұл процесс өмірінің бесінші-алтыншы жылдарында қалыптасуды жалғастырады. Көру қабілеті нашар балалардағы ойыншықтармен әрекетке деген қызығушылық рөлдік мотивтер пайда болған кезеңде де жалғасады. Бірақ тақырыптық – ойын әрекеттері әлі дамымағандықтан, рөлдік әрекеттердің мазмұны бойынша ойын әлі де қарапайым және қалыпты көретін балаларға қарағанда әлдеқайда аз мағыналы болып көрінеді.

Осылайша, нашар көретін балалардың рөлдік ойынның дамуына жүргізілген талдау нашар көретін балалардың ойынын өздігінен пайда болатын процесс ретінде қарастыруға болмайтынын көрсетті. Көру қабілеті нашар балалармен жұмыс жасауда қоршаған өмірдің объектілері мен құбылыстары туралы нақты идеяларды қалыптастыруға, ойыншықтармен пәндік- ойын әрекеттерін қалыптастыруға және ойын сюжетін құра білуге бағытталған арнайы кезең қажет.

Д.Б.Элькониннің айтуы бойынша рөлдік ойындарда ынтымақтастық, өзара көмек, еңбек бөлінісі мен кооперациясы, бір-біріне қамқорлық пен көңіл бөлу қатынастары қалыптасады. [4] Рөлдік ойындарда барлық уақыт сөйлеу тәжірибесіне бағытталады, тек қана сөйлеуші емес, тыңдаушы да белсенді болады. Тәрбиеленушілер белсенді жұмыс жасайды, бір-біріне көмектеседі, бір-бірін мұқият тыңдайды, мұғалім тек оқыту қызметін басқарады. [5] Ойынның сюжеті – бұл ойында имитацияланған шындық саласы. Балалар ойынның сюжеттерінің ең жалпы типологиясы деп аталатындарды қамтиды. [6]

Л.И.Солнцева ойында нашар көретін балалар нысандардың пішіні, көлемі, дәмі, иісі, дыбысы және практикалық мақсаты бойынша оңай ажырата алады деп санайды. Бұл балалардың ойын заттарымен іс-әрекетке деген қызығушылығының еріксіздігінің арқасында мүмкін болады.[7]

Т.П.Свиридюк нашар көретін балалардың сенсорлық дамуы үшін дидактикалық ойындар мен жаттығуларды қолдануды сипаттады және ойын барысында қоршаған шындықтың белгілері мен қасиеттерінің, объектілері мен құбылыстарының стандарттарын қалыптастыру әлдеқайда тиімді екенін көрсетті.[8]

С.М.Хорош нашар көретін балаларда оқусыз ойыншықтармен іс-әрекеттерді қалыптастыру процесі іс жүзінде дамымайтынын көрсетті және балалардың ойынын дамытудағы мұғалімнің жетекші рөлін атап өтті. [9]

Нашар көретін мектеп жасына дейінгі балалардың рөлдік ойынының даму ерекшеліктеріне сүйене отырып, түзету және тәрбие жұмысының негізгі жолдарын анықтауға болады:

- Қоршаған орта туралы түсінікті қалыптастыру
- Көру қабілеті нашар балаларды бірлескен іс- әрекеттерге, рөл талаптары мен ойын ережелерін ескере отырып, оларды жоспарлау дағдыларына үйрету

- Пәндік, сындарлы, ойын және рөлдік іс-қимылдарды, ересектердің тұрмыстағы және балаларға қолжетімді еңбек сабақтарындағы барабар іс-әрекеттерін қалыптастыру.

Л.С.Выготский балалардың қиялының дамуы сөйлеудің дамуымен тікелей байланысты екенін дәлелдеді. [10] Көру қабілеті нашар балалармен жұмыс жасауда мұғалім тақырыптық және ойын әрекеттерін байыту үшін заттар мен құбылыстардың ауызша бейнелерін қолдануы керек. Пәндік-ойын әрекеттерін сөзбен біріктіру заттардың бейнелері мен олармен іс-әрекеттердің толық қалыптасуына әкеледі. Ойынның сюжеті мазмұны жағынан әр түрлі және толық болады. Бұл жағдайда адамның іс-әрекеті мен мінез-құлқының ауызша бейнелерін бейнелейтін өлеңдер, әңгімелер қолдануға болады. Балалардың ойындарында бұл сөз олардың мінез-құлқы мен әрекеттерін реттеушіге айналады.

Нәтижелер және талдау жасау.

Балалармен жұмыс істеу барысында қолдануға болатын ойындар тізбегін қарастырайық:

«**Дәріхана**». Мақсат- міндеттері: балалардың дәріхана қызметкерлері (фармацевт, провизор) мамандықтары жайында ұғымдарын тиянақтау, нәтижелі қарым-қатынастарға, жауапкершілікке, сыпайылыққа тәрбиелеу.

«**Зообак**». Мақсаты: балалардың түсінігіндегі зообак, қорғауға алынған жануарлар туралы ұғымдарын бекіту.

«**Супермаркет**». Мақсат- міндеттері: балаларға сурепмаркеттің қызметі туралы түсіндіру, супермаркетте түрлі тауарлар сатылатыны туралы мәліметтер беру, сатушы мен алушы рөліндегі әрекеттерді игерту, жағымды қарым-қатынастарға, қоғамдық тәртіп ережелеріне тәрбиелеу.

«**Аурухана**». Мақсат-міндеттері: балалардың түсінігіндегі медициналық мамандықтар (бала дәрігері, тіс дәрігері, ЛОР дәрігер, хирург, мейірбике) жөнінде ұғымдарды нығайту, медициналық қызметкерлердің ауруханада атқаратын рөлі неде екендігін анықтау.

«**Кітапхана**». Мақсат – міндеттері: кітапхана жайында балалардың түсініктерін нығайту, кітапханашының негізгі қызметін анықтау, тәртіптілікке, төзімділікке тәрбиелеу.

Зерттеу аясында көру қабілеті нашар балаларға арналған арнайы рөлдік ойын құрылды. Ойынға көру қабілеті нашар балалар да, қалыпты балалар да қатысты. Балалар топқа бөлінді және әр топқа өз тапсырмалары ұсынылды. Мысалы, ойыншылардың бір тобы тактильді және дыбыстық белгілерді қолдана отырып, аумақты зерттеп, жасырын заттарды табуы керек еді. Басқа топ стратегияны әзірлеуге және мүшелер арасындағы байланысқа жауапты болды. Ойын аяқталғаннан кейін балаларға сауалнама жүргізілді, онда олар өздерінің ойын тәжірибесін, қанағаттану деңгейін және қабілеттеріне деген сенімділікті бағалауға шақырылды.

Зерттеу нәтижелері рөлдік ойындар нашар көретін балаларда:

- қарым-қатынас дағдыларын,
- тактильді сезімталдықты
- өзін-өзі бағалауды дамытудың тиімді құралы бола алатынын көрсетті. Балалар ойынға көбірек қызығушылық танытты, өз іс-әрекеттеріне сенімділік танытты және ойынға жақсы бйімделе алды. Осылайша, рөлдік ойын көру қабілеті нашар балаларды біріктіру және дамыту үшін пайдалы бола алады, бұлолардың дағдылары мен өзіне деген сенімділігін арттыруға көмектеседі.

Қорытынды

Қорытындылай келе, ойын- бұл баланың рөлі арқылы ересектердің әлеуметтік қатынастарын модельдейтін қызметі. Нашар көретін балалардың ойын әрекеттерін қалыптастыру ойынның қалыптасуының барлық кезеңдерінде мұғалімнің мақсатты әсерін қажет етеді. Ерте жастап бастап мұғалім балалар ойындарының белсенді қатысушысы, көмекшісі, жетекшісі болып табылады. Балалардың ойын ғана емес, сонымен бірге көру қабілеті нашар баланы жан-жақты дамытуға әсер етеді.

Пайдаланылган әдебиеттер тізімі:

1. Шалюгина Т. А. Особенности и условия развития общения и межличностных отношений у дошкольников с нарушениями зрения. Краснодар, 2001. 143 с.
2. Солнцева Л. И. Современная тифлопедагогика и тифлопсихология в системе образования детей с нарушениями: монография. М., 2012. 201 с.
3. Диагностика и коррекция психического развития дошкольников [Текст] / Я.Л. Коломинский, Е.А. Панько. - Минск : Изд-во «Университетское», 1997. - 316 с.
4. Психология личности и деятельности дошкольника / под ред. А.В. Запорожца, Д.Б. Эльконина. – М.: Наука, 1995.
5. Ливингстоун К. Ролевые игры в обучении иностранным языкам.-М.:Высшая школа 1988г.
6. Смирнова Е. О., Рябкова И. А. Типология сюжетных игр дошкольника.
7. Солнцева Л. И. Советы родителям по воспитанию слепых детей раннего возраста / Л.И. Солнцева, С.М. Хорош. - М.: ИКП, 2003. - 87 с.
8. Коломинский, Я. Л. Диагностика и коррекция психического развития дошкольников [Текст] / Я.Л. Коломинский, Е.А. Панько. - Минск : Изд-во «Университетское», 1997. - 316 с.
9. Солнцева Л. И. Советы родителям по воспитанию слепых детей раннего возраста / Л.И. Солнцева, С.М. Хорош. - М.: ИКП, 2003. - 87 с.
10. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций. – М.: Наука. - 1960. – 340 с.